

Levend water uit oude bronnen
Inspiratie uit de Reformatie

- drs. Teun van der Leer, rector -

Inleiding

Levend water uit oude bronnen? Inspiratie uit die belegen Reformatie? Van 500(!) jaar terug? Is dat niet allang verleden tijd? We leven toch nu?! We moeten vooruit kijken, niet achteruit (Fil. 3:14). Wat nieuw is of vernieuwing heet heeft bij ons al gauw een streepje voor. Bij nieuw 'ruiken' we de adem van de Geest; aan 'oud' zit een heel ander luchtje.

Toch kun je daar ook heel anders tegen aankijken. Ik denk aan die anekdote over twee Ooster-Orthodoxe priesters die een evangelische conferentie bezoeken. Eén van hen moet tijdens het programma even naar het toilet en vraagt bij terugkomst: 'Heb ik iets gemist?' Waarop de ander geruststellend antwoordt: 'Nee hoor, het was allemaal nieuw'.

Dat is een heel andere benadering, die juist niet uitgaat van het volgen van elke nieuwe trend en elke opvallende hype, maar die het veel meer zoekt in wat zich al bewezen heeft en de tijd heeft weten te verduren: dat heeft pas waarde! Daar wordt het woord Traditie bij wijze van spreken – maar ook letterlijk – met een hoofdletter geschreven.

Dat zul je bij baptisten niet snel tegenkomen. Die associëren het begrip traditie vooral met saai, dor, achterhaald; zeker niet inspirerend. Het punt is dat ze traditie verwarren met traditionalisme, de traditie om de traditie, het star vasthouden aan. Jaroslav Pelikan heeft het onderscheid daartussen prachtig onder woorden gebracht in de inleiding op zijn vijfdelige dogmengeschiedenis (over traditie gesproken!): 'Traditie is het levende geloof van de doden. Traditionalisme is het dode geloof van de levenden'.¹

Daarom noemt G.K. Chesterton traditie 'uitbreiding van het stemrecht', want schrijft hij op de hem kenmerkende ironisch scherpe wijze: 'Traditie betekent het geven van stemrecht aan de meest obscure van alle klassen, namelijk onze voorouders. Het is de democratie van de doden. Traditie weigert zich te onderwerpen aan de kleine en aanmatigende oligarchie van hen, die zuiver toevallig nu over de aarde rondwandelen. Alle democraten zijn ertegen, dat aan mensen kiesbevoegdheid ontzegd wordt op de toevallige grond van hun geboorte; de traditie is er tegen, dat die bevoegdheid aan mensen ontzegd wordt op de toevallige grond van hun dood. (...) Wij willen de doden bij onze beraadslagen hebben'.²

We doen onszelf dus echt tekort als we de geschiedenis negeren, omdat daar letterlijk veel te halen valt. Vandaar die titel: *Levend water uit oude bronnen*. Het verleden kan opnieuw tot ons spreken en ons zelfs *vernieuwen*! Je zou het ook zo kunnen zeggen: We hebben wortels nodig, willen we vrucht dragen!

Zijn wij wel protestants?

Maar hebben wij *protestantse* wortels?³ Zijn wij kinderen van de Reformatie? Als we teruggaan naar de oorsprong van het woord 'protestantisme' dan belanden we op de Tweede Rijksdag van Spiers in 1529, waar zes Duitse prinses en veertien rijkssteden *protesteerden* tegen besluiten die neerkwamen op de herbevestiging van het Edict van Worms (1521), dat

¹ 'Tradition is the living faith of the dead; traditionalism is the dead faith of the living'. J. Pelikan, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine, Volume 1, The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)* (Chicago: The University of Chicago Press, 1971), 9.

² G.K. Chesterton, *Orthodoxie* (Bilthoven: Amboboeken, 1970), 57.

³ Walter Klaassen, *Anabaptism: Neither Catholic nor Protestant* (Waterloo: Conrad Press, 1973).

Luther en zijn hervormingsprogramma de wacht had aangezegd. Hun verklaring droeg de naam *Protestation*, wat zowel 'protesteren' als 'getuigen, publiekelijk verklaren' kan betekenen.⁴

Op het eerste gezicht zou je zeggen dat we ons als baptisten met beide betekenissen goed kunnen identificeren. We zijn immers non-conformisten van huis uit en hebben regelmatig geprotesteerd tegen allerlei vormen van dwang 'van boven', hetzij van de staat, hetzij van de kerk. En we getuigen ook graag van ons geloof in Christus.

Maar als we ons realiseren dat op diezelfde Rijksdag van Spiers de doodstraf werd opgelegd voor de overdoop, zonder vorm van proces, en dat de anabaptisten kettters, rebellen en godslasteraars werden genoemd met instemming van de meeste hervormers en in het bijzonder Melancton,⁵ dan worden we misschien toch iets minder enthousiast om ons onder de protestanten te scharen.

Bovendien kunnen we ons met goed recht afvragen of we ecclesiologisch niet tot het zgn. 'derde type' behoren, naast katholiek en protestant, de zgn. vrije kerken of 'Believers Churches', voortgekomen uit onze meest directe voorvaderen de anabaptisten enerzijds en de puriteinen anderzijds.⁶ Dan zitten we bij wat later genoemd is de *Radicale* Reformatie en bij de 'hotter sort of Protestants', zoals Collison de puriteinen aanduidde.⁷

Onze reformatorische erfenis is dus niet eenduidig, maar dat is de Reformatie zelf ook niet. Historici spreken niet voor niets bij voorkeur over de Europese Reformaties⁸ en de erfenis is erg gevarieerd, al noem ik dat dan wel graag een *rijke* variatie.

Voor een betoog van 25 minuten moet ik uiteraard een keuze maken als het gaat om wat ik vandaag daaruit naar voren wil brengen en wil actualiseren. Als selectie criterium heb ik gekeken naar actuele praktijken in onze gemeenten zoals ik ze waarneem en zoals ze ook wel uit ons onderzoek MBI naar voren komen en wil ik rond drie waarnemingen iets aanstippen van waar ik levend water vermoed uit de oude bronnen van de Reformaties, al dan niet 'radicaal'.

Ik ga achtereenvolgens in op de praktijk van onze zondagse samenkomsten, de praktijk van de gemeentevergadering en de praktijk van onze interkerkelijke samenwerking, om dan te eindigen met drie 'urgendapunten' voor ons als geloofsgemeenschap en als theologische opleiding.

1. Onze samenkomsten

Wie geen vreemdeling is in (baptisten) Jeruzalem, weet dat de grootste veranderingen van de afgelopen laten we zeggen 30 jaar zich hebben voltrokken bij onze zondagmorgendiensten, die steeds meer wat Evert van der Poll een kameelstructuur noemt hebben gekregen: eerst een bult zang & aanbidding, daarna bult 2, de preek en verder weinig meer daar omheen. Dit leidt behalve tot een sterke reductie van liturgische vormen en hun betekenis, ook tot een verschuiving in beleving, prioriteiten en inhoud. Kerkkeuzen worden meer en meer gemaakt op basis van zang en muziek, en kerkscheuringen vinden hun oorzaak steeds vaker in de muziekcultuur, 'worship wars' noemen ze dat in de VS. De 'aanbidding' moet goed voelen en ons goed doen. De valkuil is dan dat de kerkdienst geïnstrumentaliseerd wordt tot wat Van

⁴ F.G.M. Broeyer, "De achtergrond van het woord 'protestants'" in *Kerk en Theologie* 55.4 (2004), 265. In die laatste betekenis had Luther het woord ook gebruikt in de 'Resolutiones' die hij in 1518 ter toelichting op zijn 95 stellingen schreef: 'In de eerste plaats verklaar ik (Latijn: *protestor*) absoluut niets te willen zeggen of houden dan wat primair in en uit de Heilige Schriften (...) afgeleid wordt en afgeleid kan worden'. Zie J.N. Bakhuizen van den Brink, *Protestantse pleidooien I* (Kampen: Kok, 1962), 72.

⁵ Thorwald Lorenzen, "Die Reformation und die Baptisten – eine historische Analyse und systematische Folgerungen" in *Theologisches Gespräch* 2000.3, 75, Hans-Jürgen Goertz, *Die Täufer. Geschichte und Deutung* (München: Beck, 1980), 127, 136.

⁶ Door Newbigin 'Pentecostal' genoemd en door McClendon 'Baptist with a small b'. Lesslie Newbigin, *The Household of God: Lectures on the Nature of the Church* (London: SCM Press LTD, 1953), 9, James Wm. McClendon jr., *Systematic Theology Vol. 1: Ethics* (Nashville: Abingdon, 1986, 2002), chapter 1, *Vol. 2 Doctrine* (Nashville: Abingdon, 1994), 332-345. Vgl. ook Donald Durnbaugh, *The Believers' Church. The History and Character of Radical Protestantism* (Eugene: Wipf and Stock Publ., 1968).

⁷ Patrick Collinson, *Elizabethan Puritan Movement* (Oxford: Oxford University Press, 1967), 27.

⁸ Cf. Carter Lindberg, *The European Reformations* (Malden: Blackwell Publ., 2010¹⁹⁹⁶).

der Poll noemt 'een muzikaal aangestuurde ervaring van Gods aanwezigheid'.⁹ Van Ruler schreef nota bene al in 1972: 'Vroeger wilden de mensen *gesticht*, later *verlicht* en nu *geamuseerd* worden'.¹⁰

Wat we niet moeten onderschatten is dat onze spiritualiteit, ons geloofsleven, in sterke mate wordt gevormd door de liturgie of door het gebrek daaraan. Liedteksten hebben misschien wel een grotere impact op ons geloof en onze theologie, dan bijbelteksten. Iemand die alleen maar Opwekkingsliederen zingt ontwikkelt echt een andere spiritualiteit dan iemand die alleen Psalmen zingt. We mogen ons dus best zorgen maken over de monocultuur die ontstaat rond het gebruik van uitsluitend 'global praise worship'.

Ik noem nog een voorbeeld, dat hier enigszins aan verwant is. Dat is de opvallende verschuiving bij doopgetuigenissen. Gingen die vroeger vooral over *wat* men geloofde en vooral *in Wie* men geloofde, tegenwoordig gaat het vaak overwegend over heel particuliere opvattingen naar aanleiding van heel particuliere geloofservaringen en is de motivatie om lid te worden van deze gemeente in de meeste gevallen 'omdat ik me hier thuis voel'. Maar inhoudelijk is het vaak uiterst mager en soms worden God of Christus helemaal niet genoemd. Olof de Vries schreef hier trouwens al over in zijn 'Gelovig gedoopt' uit 2009 en zegt dan dat in het verleden na dergelijke getuigenissen de ouderling resoluut naar het doopvont zou zijn gelopen om de stop eruit te trekken.¹¹

Nu weet ik wel dat Luther's concentratie op de heel persoonlijke vraag 'hoe krijg ik een genadig God' er mede onbewust debet aan is geweest dat kerk en samenleving steeds meer geprivatiseerd zijn geraakt en zelfs gesecculariseerd,¹² maar dat neemt niet weg dat bij Luther het accent ongetwijfeld lag op 'hoe krijg ik een genadig *God*', terwijl de vraag vandaag vooral zou luiden 'hoe krijg *ik* een genadig God', of, meer waarschijnlijk 'hoe krijg ik een aardige God, een zorgzame God, een bevestigende God'. Er vindt een onbewuste verschuiving plaats van theocentrisch naar antropocentrisch denken en geloven.

Van de Reformaties kunnen we hier twee dingen leren.

Luther, Calvijn en zeker ook de puriteinen zagen het leven als geschapen door en bestemd voor de glorie van God. Misschien dat vraag en antwoord 1 van de Westminster Catechismus dat wel het allermooist en duidelijkst onder woorden brengt, als het zegt: 'What is the chief and highest end of man? Man's chief and highest end is to glorify God, and to fully enjoy him forever'.¹³ Wat dat betreft heeft het eerste hoofdstuk van Rick Warren's bestseller 'Doelgericht leven' en verrassend tegendraads geluid, met de titel 'het begint allemaal met God' en als openingszin 'het gaat niet om jou'. Waar je begint, daar kom je uiteindelijk ook uit zou je kunnen zeggen. Ik heb jaren geleden al voorgoed van Karl Barth geleerd dat wie niet bij God begint, ook nooit bij Hem zal uitkomen.

Het tweede – en dat komt vooral uit de Radicale Reformatie – is het spreken over de 'zoete' en de 'bittere' Christus. Van de laatste keren de meeste mensen zich liever af; men wil vooral de 'zoete' Christus. Maar de 'zoete' Christus kan alleen worden ervaren nadat men de 'bittere' Christus heeft geproefd, aldus Thomas Müntzer en Hans Hut.¹⁴ Er is een verschil tussen zelfaanvaarding en zelfverloochening. Er is een verschil tussen een theocentrisch en een antropocentrisch geloof. Om in dit verband nog even op die doopgetuigenissen terug te komen. Ik zie en begrijp de kracht van persoonlijke verhalen, maar ik geloof echt dat ze vaak een zekere deconstructie nodig hebben om verhalen te worden die werkelijk verbonden zijn met het verhaal van het leven, het onderwijs, het lijden, de kruisiging en de opstanding van Degene in wiens naam de dopeling na zijn of haar getuigenis wordt gedoopt.

⁹ Evert W. van de Poll, *Samen in de naam van Jezus* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2009), 82. Van de Poll refereert hier ook aan de Amerikaanse begrippen 'music-driven worship' en 'worship wars'.

¹⁰ A.A. van Ruler, *Waarom zou ik naar de kerk gaan?* (Nijkerk: Callenbach, 1972), p. 19.

¹¹ Olof H. de Vries, *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland* (Kampen: Kok, 2009), 313.

¹² Brad S. Gregory, *The Unintended Reformation. How a Religious Revolution Secularized Society* (Cambridge: Harvard University Press, 2012) en Charles Taylor, *Een seculiere tijd* (Rotterdam: Lemniscaat, 2012).

¹³ *Westminster Confession of Faith* (Glasgow: Free Presbyterian Publications, 2003¹⁹⁵⁸), 129.

¹⁴ Walter Klaassen, "Hans Hut and Thomas Muntzer" in *Baptist Quarterly* 19.5 (1962), 223.

2. Onze gemeentevergaderingen

Het congregationalisme was de afslag van een minderheid onder de separatisten in Engeland (al zijn de eerste sporen ervan ook te traceren bij de anabaptisten en zelfs bij Luther in zijn inleiding op de Deutsche Messe), maar het kreeg nadrukkelijk voet aan de grond binnen het baptisme. Zeker in Uniegemeenten wordt er nog altijd veel waarde aan gehecht: de gemeentevergadering is het hoogste orgaan, daar vallen de besluiten.

Zo deden de vroege baptisten dat: Biddend (en vaak ook vastend) samenkomen rond een open Bijbel 'to discern the mind of Christ'. Om dan bescheiden, maar ook vrijmoedig te kunnen zeggen: 'Het heeft de heilige Geest en ons goed gedacht' (Hand. 15:28 NBG51). Daarom staat nog altijd in veel statuten en/of huishoudelijke reglementen van gemeenten de opdracht aan leden om niet alleen de samenkomsten te bezoeken, maar ook de gemeentevergaderingen.

Maar nu de praktijk. Want hoe mooi het ook klinkt, in de praktijk worden gemeentevergaderingen, om het eufemistisch te zeggen, bepaald niet als hoogtepunten in het gemeentelijk leven ervaren. Toen we indertijd in Arnhem doopmentoren aanstelden die pas-gedoopten een jaar lang begeleidden op hun geloofsweg, was één van de afspraken dat mentor en gedoopte samen hun eerste gemeentevergadering zouden bezoeken, zodat de mentor 'nazorg' zou kunnen doen. De discrepantie tussen de zondagmorgen en de gemeentevergadering was vaak te groot.

Onderzoek laat zien dat er in Engeland in de 19e eeuw een verschuiving plaatsvond van de gemeentevergadering als 'covenant meeting' naar 'business meeting', met alle gevolgen van dien. De afstand tussen samenkomst en vergadering werd daarna steeds groter.¹⁵

Wat we misschien opnieuw moeten leren en ontdekken is dat ook de gemeentevergadering een samenkomen is *rondom Jezus Christus*. Waar twee of drie samen zijn in zijn naam, daar is Hij in het midden (Matt. 18:20) *en is die naam bepalend voor wat daar gebeurt*. Het enige doel van de zondagmorgen, is ook het enige doel van de maandag- of donderdagavond, of op welke avond de gemeente ook maar vergadert: om de wil van Christus te verstaan en te doen.

Daartoe moeten de Schriften opengaan en het is hier dat de Reformaties ons veel te leren hebben. Tijdens zijn proces in Worms in 1521, eindigt Luther zijn verdedigingsrede met de beroemde woorden 'daarom ben ik door de plaatsen van de Heilige Schrift, die ik naar voren gebracht heb, in mijn geweten overwonnen en gevangen in het Woord van God. Daarom kan en wil ik niets herroepen'.¹⁶

Deze later genoemde 'sola Scriptura' benadering vinden we terug bij alle hervormers: De Bijbel als het Woord van God heeft het laatste woord en elke christen heeft het recht om de Bijbel zelfstandig te lezen en uit te leggen.

Maar daar zit ook wel een probleem; Alister McGrath noemt dit 'Christianity's dangerous idea',¹⁷ aangezien het de deur opende naar een brede diversiteit in Bijbeluitleg en grote verschillen in visies en overtuigingen. 'Elke ketter heeft zijn letter'. Van met name de anabaptisten, maar ook de vroege baptisten, kunnen we leren dat we de Bijbel weliswaar zelfstandig moeten lezen en interpreteren, maar dat 'the proof of the pudding is in the eating it...together'! Wat we daarom nodig hebben is:

a. In de eerste plaats *kennis* van de Bijbel. Er is sprake van een groeiend bijbels analfabetisme, zowel in onze samenleving als binnen onze gemeenten en zelfs onder

¹⁵ Zie hierover uitvoerig Malcolm J. Egner, 'Whatever happened to the Covenant Community?' in *Baptist Quarterly* 42 (oktober 2008), 519-538 en 'In search of the church meeting' in *Baptist Ministers' Journal*, July 2013, 3-8.

¹⁶ 'So bin ich durch die Stellen der heiligen Schrift, die ich angeführt habe, überwunden in meinem Gewissen und gefangen in dem Worte Gottes. Daher kann und will ich nichts widerrufen', <http://www.luther.de/leben/worms.html>, geraadpleegd d.d. 5-10-2016 en de Nederlandse vertaling zelfde datum op <http://www.luther.de/nl/worms.html>.

¹⁷ Alister McGrath, *Christianity's Dangerous Idea* (New York: HarperCollins, 2007), 2.

theologie-studenten. Fijn als iedereen het recht heeft de Bijbel uit te leggen, maar dan is het wel handig om te weten wat er in staat!

Maar zelfs al kennen we de Bijbel uit ons hoofd, dan nog is het van belang dat we hem: b. *samen* lezen. Zoals wanneer twee of drie profeten spreken, 'de anderen' het moeten beoordelen (1 Kor. 14:29), zo zullen onze individuele interpretaties steeds moeten worden getoetst in de gemeenschap die 'in gemeenschappelijk gebed en beraad' de wil van Christus onderscheid. Daarom is het onderling geloofsgesprek zo van belang, bijvoorbeeld op de kringen.

Maar we zullen ten derde ook bereid moeten zijn om:

c. langer te luisteren naar de Bijbeltekst. We leven in een fastfood-wereld, en als we iets willen weten, dan graag zo snel mogelijk met een paar muisklikken als het kan. Maar als het om Schriftuitleg gaat, kunnen we daarmee niet volstaan en is het nodig dieper te graven en langer te luisteren. En niet te snel conclusies trekken, wat meestal betekent dat het oppervlakkige conclusies zijn en/of wel heel erg i.o.m. wat we zelf al dachten. Dan lopen we het gevaar onze eigen gedachten eerst *in* de Schrift te stoppen, om ze er vervolgens weer uit te halen.

Laten we niet vergeten dat wat de Schrift werkelijk zegt niet altijd aangenaam is, maar vaak juist storend, want de Bijbel is een behoorlijk subversief boek. Paulus beschrijft het doel van de geïnspireerde Schriften niet voor niets als geschonken ter 'lering, weerlegging, verbetering en opvoeding'! (2 Tim. 3:16-17) De Schriften spreken ons niet alleen aan, maar ook tegen. Luther noemde de Bijbel zelfs onze tegenstander, reden waarom hij het predikambt zo hoog schatte.

En daarom is het van het allergrootste belang dat we als we de Bijbel lezen, we ten vierde: d. altijd open blijven staan voor nieuwe en zelfs gewijzigde inzichten. Dat is een houding die je van het begin af aan bij anabaptisten en vroege baptisten steeds terug ziet komen. Ik denk aan de beroemde brief van Conrad Grebel aan Thomas Müntzer van 5 september 1524, door Walter Klaassen 'het handvest van de vrije kerken' genoemd,¹⁸ die hij afsluit met de typerende woorden 'wat we niet juist hebben verstaan, informeer en instrueer ons daarover'.¹⁹

En zo schrijft Hubmaier ter afsluiting van zijn stellingen over de mis: 'Dit is wat ik geloof betreffende de maaltijd van Christus. Als er een christen op aarde is die het me beter uit kan leggen, laat hij dit om Gods wil dan doen vanuit de Schrift. Dan zal ik hem van harte volgen, zoals hij Christus volgt, met grote dankbaarheid'. En dan volgt zijn beroemde zin, die veel terugkeert in zijn werk: *Die Wahrheit ist Untödlich*.²⁰ Daar zat enerzijds de onverschrokken bereidheid in voor die waarheid te worden gedood (wat in 1528 dan ook is gebeurd, op de brandstapel, terwijl zijn vrouw genadiglijk werd verdrinken in de Donau), maar ook de gedachte, 'ik zou soms kunnen dwalen en ik zal ook eens sterven, maar de waarheid is van God en die sterft nooit'.²¹

Diezelfde mentaliteit treffen we ook aan bij de vroege baptisten, bijvoorbeeld in de 'London Confession', waar de versie van 1646 zo afsluit: 'Also we confess that we know but in part, and that we are ignorant of many things which we desire and seek to know; and if any shall do us that friendly part to show us from the word of God that we see not, we shall have cause to be thankful to God and them'.²²

Dit ook wel 'further light' principe genoemd, is het vaste vertrouwen dat – in bekende woorden toegeschreven aan de separatist John Robinson – 'the Lord had more truth and light

¹⁸ Called by Walter Klaassen 'the charter of the free church' in *Anabaptism*, 11.

¹⁹ 'Was wir nicht recht verstanden haben, darüber unterrichte und belehre uns'. Heinold Fast, *Der linke Flügel der Reformation* (Bremen: Carl Schünemann Verlag, 1962), 23.

²⁰ Walter Pipkin, *Scolar, Pastor, Martyr. The Life and Ministry of Balthasar Hubmaier (ca. 1480-1528)* (Praha: International Baptist Theological Seminary, 2008), 18.

²¹ Vgl. James Wm. McClendon Jr., *Systematic Theology: Ethics* (Nashville: Abingdon Press, 2002¹⁹⁸⁶), 41.

²² In: William L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith* (Valley Forge: Judson Press, 1969¹⁹⁵⁹), 149.

yet to break forth out of his holy word', of in de verbondstekst uit 1607 in Scrooby and Gainsborough, de groep van o.a. John Smyth, de latere eerste Baptist, over 'Gods wegen, zoals die ons bekend zijn of bekend gemaakt zullen worden'. Deze broeders en zusters openden hun Bijbel in de verwachting te ontdekken, of misschien beter gezegd te ontvangen 'oude en nieuwe schatten'.

Olof de Vries noemt dat Bijbelverwachting. Geen Bijbelopvatting, dan vinden wij iets over het Woord van God, maar Bijbelverwachting; dan ontvangen wij iets uit het Woord van God. We zijn onderdeel van een altijd voortgaand gesprek over alles wat op ons pad komt 'gelegen of ongelegen' (2 Tim. 4:2). Als bepaalde dingen onder ons niet meer bespreekbaar zijn, zo waarschuwde Jannes Reiling al in 1980, dan heerst de traditie over de Schrift, en dat is precies wat we niet willen.²³ In het voortgaande gesprek zullen we de Bijbel steeds weer opnieuw aan het woord moeten laten.

3. Onze interkerkelijke samenwerking

Ik ga het hier niet expliciet hebben over de gesprekken die we voeren met de ABC-gemeenten. Wel geldt alles wat ik over dit onderwerp ga zeggen ook impliciet voor dat proces. Want hoe ingewikkeld sommigen dat proces misschien al ervaren, het is nog maar een begin van een veel grotere en bredere opdracht waartoe we in deze tijd geroepen worden, juist ook in het licht van de breuk van de Reformaties. Overigens ging het ook toen en daar om herstel en vernieuwing van de ene kerk. Al is dat duidelijk heel anders uitgekapt.

Laten we er geen doekjes omwinden: De kerk boert in heel Europa geweldig achteruit. Ik was vorige week in Estland, waar men met enige gene erkende tot de meest geseclariseerde landen van Europa te behoren. Maar in Nederland blijven we niet ver achter, het laatste rapport God in Nederland spreekt er duidelijke taal over,²⁴ we hebben het er bij de opening van ons academisch jaar op de Vrije Universiteit nog uitvoerig over gehad.

En laten we ons als baptisten en evangelischen niet te snel rijk rekenen met onze over het algemeen nog redelijk tot soms zelfs zeer gevulde kerken met nog altijd – op diverse plekken – behoorlijk wat jeugd. Aan veel van onze gemeenten gaat de kaalslag niet voorbij, diverse groeiende gemeenten groeien deels door overloop uit andere kerken (wat op zichzelf niet verkeerd hoeft te zijn – fijn dat mensen toch nog ergens onderdak vinden – maar het maakt op het geheel van de kerk dus niets uit) en niets garandeert op dit moment dat het zich bij ons in deze of een volgende generatie niet alsnog in een hoger tempo gaat voltrekken. Goed, daar is vorige week op de missie.nu dag in Ede denk ik genoeg over gezegd en zal nog verder over worden nagedacht, om te beginnen a.s. vrijdag op de open OKBI-bijeenkomst.²⁵

Ik wil het hier hebben over de oecumenische roeping van de kerk – in de woorden, *gebedswoorden* van Jezus 'dat zij een zijn opdat de wereld gelove' – en de offerbereidheid en zelfontleding die daarvoor nodig is.

Nogmaals, geen van de hervormers was uit op een breuk binnen de kerk. Luther ging het in zijn 95 stellingen om een betere, bijbelser, boetepraktijk. Toen die vooral werd opgevat als een aanval op het instituut en met name op de paus en hij vooral daarop werd aangevallen, kreeg het conflict een andere dynamiek en begon Luther steeds nadrukkelijker aan de poorten van Rome te rammelen.²⁶ Van Calvijn is bekend dat hij bereid was de zeven zeeën van de wereld te bevaren, als hij daarmee de eenheid van alle gelovigen dichterbij kon brengen.

²³ Dr. J. Reiling, *Heden en toekomst. De weg van de baptisten gemeenten in Nederland in de jaren tachtig* (Bosch & Duin: Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland, 1980), 43.

²⁴ Ton Bernts, Joantine Berghuijs, *God in Nederland 1966-2015* (Utrecht: TenHave, 2015).

²⁵ Zie <http://www.baptisten.nl/okbi>, geraadpleegd d.d. 7-10-2016.

²⁶ Kenneth Appold schrijft hierover: 'By responding to a question that Luther had not intended to raise, Rome shifted the focus of the debate. That was a perilous blunder. A controversy initially limited to indulgences now became a public referendum on the papacy itself. Unwittingly, Luther had tapped into a deep pool of insecurity in Rome. (...) Ironically, Luther had had no intention of challenging the pope. But by overplaying its hand, the curia now conjured up the very danger it wanted so much to evade', in *The Reformation. A Brief History* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2011), 50.

Een van de schaduwzijden van de Reformaties, misschien wel *de* schaduwzijde, is de fragmentatie die erop volgde doordat de drempel tot afscheiding steeds lager werd, omdat, zoals McGrath nog vriendelijk formuleert 'iedereen het wel goed bedoelde, maar bepaald niet hetzelfde bedoelde'.²⁷ Verderop spreekt hij over de gevolgen in termen van 'congregational inflation', 'consumerist mentality' en 'a Darwinian process of competition and survival'.²⁸

Dan zitten we toch bij de achilleshiel van het protestantisme en van de hele evangelische beweging. De te lage drempel om uiteen te gaan en/of 'voor onszelf' te beginnen. Vorige maand gaf de 'protestantse' bisschop de Korte²⁹ twee redenen aan waarom hij, met al zijn oprechte waardering voor het Protestantisme, niet protestant is, namelijk de onderwaardering van het sacrament en 'de vele splittingsen binnen de protestantse wereld. (...) Voor een buitenstaander is het onbegrijpelijk dat er in ons goede vaderland meer dan tien kerken zijn die zich allemaal gereformeerd noemen. Voor een rooms-katholiek is deze repeterende breuk verwonderlijk en vanuit de roeping tot kerkelijke eenheid hoogst ernstig en ongelukkig'.³⁰

Maar het is niet alleen iemand van buiten die de vinger op deze zere plek legt. In juni bezocht ik de 17th Believers Church Conferentie in Nova Scotia, Canada, en het thema was 'The Tendency Towards Separation'. Daar bestudeerden we 'the patterns of "come-outerism" and "prima-donnism"'. De doopsgezinde historicus John Roth sprak over 'the narcissism of minor differences' en suggereerde dat het wel eens te maken zou kunnen hebben met het DNA van onze ontstaansgeschiedenis.

Wordt het geen tijd dat we uiterst serieus gaan kijken naar onze huidige kerkelijke aannames, pretenties en organisaties en ons afvragen wat daarvan zou moeten worden opgegeven of aangepast om ons dichter te brengen bij dat ene lichaam 'opdat de wereld gelove'?! En ja, dat zal offers vragen, namelijk het opofferen van bepaalde voorkeuren, van sommige gekoesterde tradities en zelfs van sommige van onze goede en waardevolle verworvenheden. Maar behoort het offer niet tot het hart van het evangelie?

Jannes Reiling schreef in de jaren zestig een kleine ecclesiologie in de toen bekende Carillonreeks van TenHave. Daarin roept hij op tot wat je zou kunnen noemen een vorm van kerkelijke *kenosis*, kerkelijke ontleding, om ruimte te maken voor de Heilige Geest omwille van de eenheid van de kerk: 'In die *kenosis* zal iedere kerk haar eigen vormen en tradities mee op moeten nemen, ook al zijn ze nog zo geheiligd en oud, en dan zal wel blijken of de Heilige Geest ze nog gebruiken kan of ze moet afschaffen'.³¹ De vraag is of we als kerkelijke gemeenschap bereid om alles te verliezen omwille van het evangelie.

Wat voor urgenda leveren deze drie punten ons nu op?

1. Een theocentrische concentratie op discipelschap. Om het wat op scherp te zetten: Het gaat in de gemeente en in de theologie over God en over Jezus Christus, of het gaat nergens over. Het Evangelie is geen amusement, geen 'feel good' therapie. Ja, het is vol van vreugde en vrede en liefde, maar dat zijn stuk voor stuk vruchten van het kruis. En wie het kruis prediken en er zich voor hun redding aan vastklampen, zijn tevens geroepen het te dragen; niet zozeer om hun hals, als wel op hun rug. Discipelschap, waarvoor vandaag weer toenemende aandacht is, heeft tenminste te maken met zelfverloochening en kruisdragen, alle fundamentele teksten in het NT brengen dat ermee in verband. Het zou een onderzoeksprogramma waard zijn om uit te vinden wat dat dan concreet betekent in zowel onze opleiding als in onze gemeenten. Discipelschap is één van de leerlijnen die we in onze

²⁷ Alister McGrath, *Christianity's Dangerous Idea*, 1.

²⁸ Alister McGrath, *Christianity's Dangerous Idea*, 254, 255.

²⁹ Zo genoemd door Gerrit de Fijter bij zijn installatie in 2008, *Nederlands Dagblad*, 21-9-2016.

³⁰ *Nederlands Dagblad*, 21-9-2016.

³¹ J. Reiling, *Gemeenschap der heiligen: Over de gemeente van Jezus Christus naar het Nieuwe Testament* (Amsterdam: Ten Have, 1964), 152.

opleiding verder willen uitwerken. Een eerste onderzoek daarnaar heeft afgelopen jaar inmiddels plaats gehad en zal zeker een vervolg krijgen.

2. Een nieuwe concentratie op de Bijbel om weer te worden wat we vaak beweren te zijn, terwijl we het niet zijn: Bijbelgemeenten, waar de Schriften worden gekend, ze in gezamenlijkheid worden gelezen en waar ze, rond alle vragen die op onze weg komen, onbevangen en met verwachting worden geopend.

3. Kerkelijke ontleding omwille van de ene kerk van Christus. De bereidheid om onze kroonjuwelen opnieuw te wegen in het licht van onze gezamenlijke roeping als kerken anno nu in de Nederlandse ontkerkelijkende samenleving. Eén van de zaken waar we dan niet aan ontkomen is niet alleen na te denken over open lidmaatschap, maar ook over wederzijdse dooperkenning. Ik bedoel niet dat al te goedkope 'ach, die doop daar is zoveel over gevochten, wat maakt het uit, iedereen die Jezus wil volgen mag erbij'. Nee, ik bedoel juist het ontwikkelen van een echte dooptheologie, die ons enerzijds onze geloofsdoop beter doet verstaan, maar ook serieus neemt wat anderen 'in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest' doen op het in onze ogen verkeerde moment en met te weinig water. Hoe je het ook wendt of keert, de overdoop is een groot struikelblok in het oecumenische gesprek. Ik ben de laatste die zal zeggen dat de 'schuld' daarvoor alleen bij ons ligt – ik zie nog altijd veel in het voorstel van Karl Barth om z.s.m. te stoppen met het dopen van zuigelingen, zodat de hele vraag rond overdoop over één generatie vanzelf verdwenen is. In de tussentijd – voordat u te vroeg juicht – vond Barth dan wel dat wij het overdopen per direct moesten staken.

Ik sluit af. Eén van de beelden die in de tweede helft van de 20e eeuw het discours over de kerk mee zijn gaan kleuren is dat van de kerk als het volk van God dat onderweg is, 'the pilgrim people of God'. Van een pelgrim kun je twee dingen zeggen: hij is er nog niet, hij is nog onderweg. Alle vormen, alle gestalten, ze zijn nog ten dele, nog flexibel. Het tweede is: er is een bestemming; hij is ergens naar onderweg, er ligt nog wat voor hem, er is wat om naar uit te zien. En dat roept verlangen op, een woord dat je in de pelgrimspsalmen ziet domineren. De zekerheid wordt, om het met Noordmans te zeggen, in deze pelgrimspsalmen 'verbogen en vervoegd tot verlangen'.³²

We zijn nog onderweg. De gemeente is nog altijd bezig te worden wie zij is. Er ligt nog wat voor ons!

³² Slotzin van een meditatie over Ps. 42:2 in Verzameld Werk 8, 158.